

MÜLTECI STATÜSÜNÜN SONA ERMESİNE İLİŞKİN HÜKÜMLER: UYGULAMALARI
HAKKINDA KILAVUZ
BMMYK, Cenevre, Nisan 1999

GİRİŞ

1. Mülteci statüsü uluslararası hukukta belirtildiği gibi, ilke olarak, herhangi bir kişinin menşe ülkesinde zulme uğramaktan korkmak için nedenler olduğu sürece devam eden geçici bir fenomendir. Bu nedenler ortadan kalktığına mülteci statüsü de meşru bir biçimde son bulabilir.

2. Mülteci statüsünün sona ermesine ilişkin hükümler, yalnızca, tanınan mülteci statüsünün uygun ve meşru bir biçimde sona erdiği kabul edilen durumlarla ilgilidir. Bir başka deyişle, bir kişi mülteci olarak tanıdığına mülteci statüsü, o kişi mülteci statüsünün sona ermesine ilişkin hükümlerden herhangi birinin kapsamı içinde yer almadığı sürece korunur. Bu kesin yaklaşım önemlidir, zira mülteciler, mülteci statülerinin sürekli olarak yeniden incelenmesine maruz kalmamalıdır. Buna ek olarak, mülteci statüsünün sona ermesine ilişkin hükümlerin uygulanması aslında mülteci statüsünün resmi olarak düşmesi biçiminde işlediğinden, kısıtlayıcı ve dengeli bir yaklaşımın benimsenmesi gerekir.

3. Mülteci statüsünün sona ermesine ilişkin hükümlere dayanarak mülteci statüsünün resmi olarak düşmesi ile mülteci statüsünün iptali birbirlerinden ayırtedilmelidir. Mülteci statüsünün iptali, kişinin daha başlangıçta mülteci olarak tanınmamış olması gerektiği ortaya çıktığında söz konusu olur. Sözgelimi maddi olguların yanlış beyan edilmiş olduğunun saptanması ya da ilgili olguların tümü bilinmiş olsaydı mülteci statüsünün haricinde bırakan hükümlerden birinin uygulanabileceğinin ortaya çıkması bu tür bir durumdur.

4. 1951 Sözleşmesinin 1C Fıkrası mülteci statüsünün sona ermesine ilişkin hükümlerle ilgilidir. ¹ Bu hükümler aşağıdaki gibi anlaşılır:

“Bu Sözleşme, yukarıdaki (A) bölümündeki hükümlerin kapsamına giren kişiler hakkında aşağıdaki durumlarda uygulanmayacaktır:

- 1) Vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden kendi isteği ile yeniden yararlanırsa veya;
- 2) Vatandaşlığını kaybettikten sonra kendi isteği ile yeniden kazanırsa, veya;
- 3) Yeni bir vatandaşlık kazanmış ve vatandaşlığını aldığı ülkenin himayesinden yararlanıyorsa, veya;
- 4) Kendi isteği ile terkettiği ya da zulme uğrama korkusu ile dışında kaldığı ülkeye kendi isteği ile tekrar yerleşmek üzere dönmüş ise, veya;
- 5) Mülteci statüsünün tanınmasıyla neden olan koşullar ortadan kalktığı için, vatandaşı olduğu ülkenin himayesini reddetme durumu kalmamışsa; Şu kadar ki, işbu fıkra, vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden yararlanmayı reddetmek için evvelce yapılmış zulümden kaynaklanan haklı nedenler ileri sürebilen, (A) bölümünün 1. fıkrasında öngörülen bir mülteciye uygulanmayacaktır.
- 6) “Vatansız olup da, mülteci statüsü tanınmasına neden olan koşullar ortadan

---

¹ UNHCR Tüzüğü'nün 6A Paragrafı ve OAU Sözleşmesinin 1 (4). Maddesi de sona erdirme hükümleri ile ilgilidir. UNHCR Tüzüğü'ndeki sona erdirme hükümleri 1951 Sözleşmesine benzerken, OAU Sözleşmesi mülteci statüsüne son veren, mültecinin “bir mülteci olarak kabul edildikten sonra iltica ettiği ülkenin dışında ciddi bir suç işlemesi” ve mültecinin “bu Sözleşmenin amaçları ve hedeflerini ciddi bir biçimde ihlal etmesi” gibi durumların da yer aldığı durumları içermektedir. 1951 Sözleşmesine göre mültecinin sığınılan ülkede ciddi bir suç işlemesi mülteci statüsüne son veren bir neden olarak görülmez fakat 32 ve 33 (2) Maddelerinin uygulanması bağlamında memleketine geri gönderilmesi veya sınır dışı edilmesi için bir neden olarak düşünülür. OAU Sözleşmesinin amaç ve hedeflerini ihlal OAU Sözleşmesinin III. Maddesince yasaklanmış olan yıkıcı etkinliklerde bulunma gibi edimler ile özsel olarak ilişkilidir.

kalktığı için, daimi ikametinin bulunduğu ülkeye dönebilen bir kimse söz konusu olduğunda...”

Şu kadar ki, işbu fıkra, mutad meskeninin bulunduğu ülkeye dönmeyi reddetmek için evvelce karşı karşıya kaldığı zulümden kaynaklanan haklı nedenler ileri sürebilen (A) bölümünün 1. fıkrasında belirtilen bir mülteciye uygulanmayacaktır.”

5. Yukarıdaki hükümler genel olarak iki kategoriye ayrılabilir: Mültecinin kendi edimleri sonucu kişisel durumundaki bir değişiklik ile ilgili olanlar (1’den 4’e kadar olan alt paragraflar) ve mülteci statüsünün tanınması için bir temel oluşturmuş olan nesnel koşullardaki bir değişiklik ile ilgili olanlar (5 ve 6. alt paragraflar). Son hüküm genelde “mülteci statüsü kazanmasına neden olan durumların sona ermesi” hükmü olarak adlandırılır.

VATANDAŞI OLDUĞU ÜLKENİN HİMAYESİNDEN KENDİ İSTEĞİ İLE YENİDEN YARARLANILMASI

6. Burada belirtilen himaye mültecinin vatandaşı olduğu ülke tarafından sağlanan diplomatik himayedir. Diplomatik himaye nosyonu, ilke olarak, bir Devletin yurttaşlarından birinin haklarının bir başka Devletçe ihlal edildiği ya da tehdit edildiği bir durumda, söz konusu durumu düzeltmek için o Devletin yapmaya hakkı olduğu eylemlerle ilişkilidir. Bir mülteci bu tür bir himaye biçiminden yeniden yararlanırsa mülteci statüsü sona erecektir.

7. Diplomatik himaye, ayrıca, daha geniş olarak konsolosluk yardımını da kapsar. Pasaportun yenilenmesi, doğum ve evlilik belgeleri, diplomaların aslı gibi olduğunun onaylanması gibi ülke yurttaşlarının ülke dışındayken gereksinim duyabilecekleri döküman ve belgelerin o ülkenin konsolosluk makamlarınca sağlanması da ulusal himayeden yeniden yararlanılması anlamına gelebilir.

8. Vatandaşı olduğu ülke himayesinden yeniden yararlanılması, mültecinin kendi isteği ile edimde bulunması, vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden yeniden yararlanmaya niyetlenmesi ve bu tür himayeyi gerçekte elde etmesi ile statüsü sona erecektir.

(a) Kendi isteğiyle edimde bulunmak

9. Mülteci sığındığı ülke makamlarının emirleri ya da orada kalışıyla ilgili yasal olmayan durumların önlenmesi gibi kendi kontrolünün dışındaki durumlardan dolayı edimde bulunmaya zorlanırsa, böylesi bir edim kendi isteği ile edimde bulunmak olarak düşünülemez. Dolayısıyla, mülteci menşe ülkesinin makamlarına özgür iradesi ile yaklaşmalıdır.

(b) Edim için niyet ya da neden

10. Mültecinin vatandaşı olduğu ülke makamlarıyla ilişki kurmasındaki niyet ya da neden, edimin gerçekten de o makamların himayesini elde etmek amacıyla mı yapıldığının belirlenmesi için göz önüne alınmalıdır. Mültecinin niyet ya da nedenini belirlemek güç olsa bile, her durum kendi özellikleri ve o mültecinin tekil edimi açısından değerlendirilmelidir. Akademik dökümanların tastiklenmesi ya da doğum, evlilik veya diğer kayıtların suretlerini elde etmek amacıyla diplomatik görevlilerle yapılan çoğu olağan temaslar menşe ülkesinin himayesinden yeniden yararlanmak için bir niyet oluşturan edimler olarak düşünülemez. Ulusal pasaportlarını çıkarmak ya da uzatmak için mülteciler tarafından yapılan başvurular, doğal olarak, vatandaşı oldukları ülkeye kendi çıkarlarının korunmasını tevdi etmek ya da o ülkeyle normal ilişkileri yeniden kurmak için bir niyeti gösterecektir. Ancak mülteci böyle bir durumun varlığını reddedebilir. Ulusal bir pasaportu almanın ya da yenilenmenin vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden yeniden yararlanma niyetinin göstergesi olarak düşünülemez. Durumlar da olabilir. Kilit noktayı pasaportun alınmasının ya da yenilenmesinin amacı ya

da nedeni oluşturur².

(c) Himaye elde edilmiş olmalıdır.

11. Mültecinin vatandaşı olduğu ülkenin diplomatik görevlilerine yaptığı salt başvurular ya da başarısız talepler mülteci statüsünün sona ermesine neden olmayacaktır. Mülteci statüsü sadece bu tür talepler yerine getirildiğinde ya da himaye kişiye *de facto* sağlanırsa sona erecektir.³

KAYBEDİLMİŞ VATANDAŞLIĞIN KENDİ İSTEĞİYLE YENİDEN KAZANILMASI

12. Bu sona erdirme hüküm, haklı nedenlerle zulüm görmekten korktuğu ülkesinin vatandaşlığını kaybetmiş durumdaki bir mülteciye uygulanır. Böylesi bir kaybetme ilgili hükümetin vatandaşlıktan çıkarmasıyla ya da kişinin bir edimi sonucu kanunların uygulanması yoluyla vatandaşlığını kaybetmesi şeklinde olabilir. Vatandaşlığın kaybedilmesi mülteci statüsünün tanınmasından önce ya da sonra meydana gelmiş olabilir.

13. Vatandaşlığı yeniden kazanma konusunda mülteci kendi özgür iradesine dayanarak edimde bulunmuş olmalıdır. Bir önceki mülteci statüsünün sona ermesine ilişkin hükmün aksine bu sona erdirme hükmü normalde mültecinin niyet ya da nedeninin sınanmasını gerektirmez. Vatandaşlık genellikle yurttaş ile Devlet arasındaki bağın yansıması olarak düşünülür ve mültecinin kaybettiği vatandaşlığı kendi özgür iradesiyle yeniden kazanması halinde hükümetinin himayesini elde etme niyeti taşıdığı kabul edilir. Kendi isteğiyle vatandaşlığın kazanılması, haklı nedenlerle zulme uğramaktan korkmuş mülteci ile hükümet arasındaki bağın normalleştiğinin açık bir göstergesidir.

14. Mültecinin menşe ülkesindeki yasaların otomatik olarak vatandaşlık verdiği, mültecinin de bu yolla vatandaşlığını yeniden kazandığı bir durumda, mülteci açısından bu hükmün uygulanmasını otomatik olarak harekete geçirecek bir edim bulunmamaktadır. Ayrıca, seçme hakkını kullanarak kaybedilen vatandaşlığın yeniden kazanılması ihtimali mülteci statüsünün sona erdirilmesi için, a fortiori, yeterli değildir. Bununla birlikte, yasalar vatandaşlığa katılmayı reddetmek gibi bir seçenek sunuyorsa, mülteci de bu seçeneğin tamamıyla bilincinde olarak onu kullanmamışsa, mültecinin önceki vatandaşlığını kendi isteği ile yeniden kazanmış olduğuna hükmedilebilir. Genellikle hafifletici sebeplerin açıklanması için çok az bir kapsam olsa da mülteci, bu durumda hükümetin himayesini elde etmek gibi bir niyetinin gerçekte olmadığını kanıtlamak için belirli nedenler ileri sürebilir.

YENİ BİR VATANDAŞLIĞIN KAZANILMASI VE YENİ VATANDAŞI OLDUĞU ÜLKENİN HİMAYESİNDEN YARARLANILMASI

---

² 1950'de ECOSOC' un onbirinci toplantısında, bu hükmün tartışılması sırasında Birleşik Devletler temsilcisi pasaport için başvurmanın teknik olarak dile getirildiğinde himaye anlamına gelmesine karşın bu tür bir pasaporta sadece bir üçüncü ülkeye yeniden yerleşmek için seyahat amacıyla ihtiyaç duyulabileceğine ve böylece pasaport için başvurmanın mutlaka ilgili kişinin artık zulme uğramaktan korkmadığının bir göstergesi olduğu biçiminde görülmemesi gerektiğine dikkat çekmiştir. (ECOSOC, Official Records of The Eleventh Session (1950), Summary Records of the Hundred and Sixty-Fifth Meeting of Social Committee, UN Doc. E/AC.7/SR. 165, s. 19.)

³ Bu da 1950'de ECOSOC'da hükmün tartışılması sırasında kabul edilmiştir. Komite tarafından tartışılan taslak metin, eğer "mülteci vatandaşı olduğu hükümetin himayesini kendi isteğiyle yeniden talep ederse" kişinin mülteci olmasına son verileceği şartını koymuştu. Bu metinle ilişkili olarak Birleşik Devletler temsilcisi, kişinin belki de kabul edilmeyecek bir talepte bulunduğu için bir mülteci olarak statüsünü otomatik olarak kaybetmemesi gerektiğini teklif etmiş ve bu noktayı açık kılmak için "kendi isteğiyle yeniden talep ederse" deyiminin yerine "kendi isteğiyle yeniden kazanırsa" deyiminin konulmasını önermiştir. (önceki dipnot s. 29-21).

15. Mülteci statüsünün sona ermesine ilişkin hükümlerin aksine, bu hüküm mülteci ile menşe ülkesi arasındaki ilişkilerin normalleşmesi ile değil, mülteci ile yeni bir ülke arasındaki ilişkilerin kurulması ile ilgilidir. Bu ülke genellikle iltica edilen ülkedir fakat başka bir ülkede olabilir.

a) Yeni bir vatandaşlığın kazanılması

16. Yeni bir vatandaşlık kazanılmış olmalıdır. Mültecinin yeni bir ülkenin yurttaşı olarak görülmesi için hem tatbik edilen yasalar hem de o günkü idari uygulamalar açısından kesin kanıtlar olmalıdır. Pasaportu taşıyan kişinin o ülkenin yasalarına göre vatandaş kabul edildiği açık olmadığı sürece, başka bir ülkenin pasaportunu taşıma kendi başına yeterli kanıt oluşturmaz.⁴

b) Yeni vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden yararlanılması

17. Yeni vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden yararlanılması kilit faktördür. Yeni bir vatandaşlık kazanmış kişinin yeni vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden yararlandığının düşünülmesi için iki koşul yerine getirilmelidir: (i) Yeni vatandaşlık birey ile Devlet arasındaki hakiki bir bağa tekabül etmek şeklinde mevcut olmalıdır⁵ ve (ii) yeni vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden isteyerek yararlanmalı ve yararlanabilmelidir. Mülteci statüsünün sona ermesine ilişkin hükmün bu ögesi yeni vatandaşlığın evlilik yoluyla kazanıldığı durumlarda özellikle geçerlidir. Bu gibi durumlarda vatandaşı olunan yeni ülkenin sağladığı himaye, eşinin ülkesiyle hakiki bir bağın kurulmuş olup olmamasına bağlı olacaktır. Eşinin ülkesinin himayesi mevcut olduğunda ve mülteci böyle bir himayeden yararlandığında mülteci statüsünün sona ermesine ilişkin hüküm uygulanacaktır.

18. Yeni vatandaşlık kaybedildiğinde, önceki mülteci statüsünü yeniden talep etmek mümkündür, bununla birlikte bu, otomatik olarak gerçekleşmez ve kaybetmenin gerçekleştiği koşullara bağlıdır. Öyleyse kişinin yeni kazanılmış bir vatandaşlığı, kendi isteğiyle reddederek kaybettiği bir durumda mülteci statüsünün sona ermesine ilişkin hüküm hala uygulanabilir. Öte yandan yeni vatandaşlık, yeni vatandaşı olduğu devletle ilişkili politik olaylar gibi bireyin kontrolü dışındaki durumların bir sonucu olarak kaybedilmiş ise bireyin mülteci statüsü yenilenebilir.

KENDİ İSTEĞİ İLE MENŞE ÜLKEYE YENİDEN YERLEŞMEK

19. Bu, mültecinin menşe ülkeye dönmüş olmasını gerektiren mülteci statüsünün sona ermesine ilişkin tek hükümdür. "Yeniden yerleşmek" ifadesi sadece menşei ülkeye dönmeyi değil fakat orada yaşamayı da belirtmektedir.

20. Gönüllülük koşulu hem menşe ülkeye dönüşü hem de orada kalmayı niteler. Dönüş istenilmeden yapılmış ise söz konusu sona erdirme hükmü uygulanamaz. Bununla birlikte, mülteci menşe ülkeye istemeksizin dönmüş, buna karşın sorunsuz biçimde oraya yerleşmişse ve yeniden ayrılmadan önce uzun bir süre için normal yaşamını sürdürmüşse mülteci statüsünün sona ermesine ilişkin hüküm yine uygulanabilir. Diğer yandan, mülteci gönüllü olarak dönmüş fakat orada kalışı hapis gibi bir durumda olduğu gibi kendi iradesi dışında sürüyorsa mülteci statüsünü sona erdirme uygulanmayabilir.

21. Bir kişinin ne zaman "yeniden yerleşmiş" olarak kabul edilebileceğini belirten kesin bir ölçüt yoktur. Uzun süredir orada kalmış olmak yeniden yerleşimin bir göstergesidir. Bununla birlikte kalışın uzunluğu "yeniden yerleşimi" belirleyen faktörlerden yalnızca birisidir. Diğer bir gösterge menşe ülkedeki kalışıyla ilgili olarak mültecinin "bağlılığı"dır. Mülteci normal bir yaşam sürdürmüş ve normal bir yurttaşın vergi ödemek gibi uyması gereken yükümlülükleri yerine getirmişse kısa süreli bir kalış da mülteci statüsünün sona

⁴ ayrıca bakınız IOM NO.66/98- FOM No. 70/98 28 Eylül 1998 (Guidelines : Field Office Activities Concerning Statelessness)

⁵ Bu koşul Nottebohm Davasında Uluslararası Adalet Divanı tarafından ilan edilmiştir.

erdirilmesi için haklı bir neden olabilir. Bu tür davranışlar ülkeyle ilişkilerin normalleştiğinin bir göstergesi olacaktır. Öte yandan mecburiyetten dolayı menşe ülkeye yapılan kısa ziyaretler normal olarak bu hükmün uygulanması için yeterli olmayacaktır. Söz gelimi, mültecinin ülkedeki durumu değerlendirmek üzere menşe ülkeye dönüşü bu hükmün anlamı içinde "yeniden yerleşme" olarak düşünülemez.⁶

22. Bu sona erdirmeye hükmünün uygulanması, kişinin menşe ülkeye yeniden yerleştikten sonra orada oluşmuş koşullara dayanarak yeni bir mültecilik isteminde bulunmasına engel olmaz.

MÜLTECI STATÜSÜ KAZANMASINA NEDEN OLAN DURUMLARIN SON BULMASI **HÜKMÜ**

23. 1(C) Fıkrasının 5. alt paragrafı bir uyruğa sahip mültecilerle ve 6. alt paragrafı ise vatansız mültecilerle ilgilidir.

a) Değişen koşulların doğası ve kapsamı

24. 5. alt paragraf "mülteci tanınmasını sağlayan koşullar ortadan kalktığı için vatandaş olduğu ülkenin korunmasından yararlanmaktan sakınmaya artık devam edemez" biçiminde olduğundan Sözleşmenin o mülteciye uygulanmasının son bulacağı şartını belirtir. 6. alt paragraf ise "tabiiyetsiz olup da mülteci tanınmasına yol açan koşullar ortadan kalktığı için, normal ikametgahının bulunduğu ülkeye dönebilir" biçiminde olduğundan Sözleşmenin o mülteciye uygulanmasının son bulacağı şartını belirtir. "... artık vatandaş olduğu ülkenin himayesinden yararlanmayı reddedemez" ifadesi yerine vatansız kişilerin herhangi bir Devletin diplomatik himayesi altına alınma hakları olmadığından "...normal ikametgahının bulunduğu ülkeye dönebilir" ifadesi konmuştur.

25. "Mülteci olarak tanınmasına neden olmuş koşullar" ifadesi mültecinin menşe ülkedeki nesnel koşullarla ilgilidir. Bu sona erdirmeye hükmünün uygulanabilmesi için menşe ülkede zulme uğrama korkusunun dayanağının ortadan kaldırılması tahmin edilen köklü değişimlerin olması gerekir. Değişimler büyük, esaslı ve öze ilişkin olmalıdır. Bu köklü değişimler aniden ya da uzun bir süreye yayılmış olarak yavaş yavaş gerçekleşebilir.

26. Köklü değişimler ayrıca kalıcı olmalıdır ve değişimleri kalıcı olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceğine karar verilirken katı bir yaklaşım benimsenmelidir. Geçici barış ve istikrar dönemleri mülteci statüsünün sona erdirilmesine ilişkin hüküm işlerlik kazanmaz. Sona erdirmeye hükmüne neden olan büyük ve temel değişimlerin kanıtı olarak görülecek bütün gelişmeler, mülteci statüsünün sona erdirilmesine ilişkin herhangi bir karar vermeden önce kararın sağlamlığı için zaman tanınmalıdır.

27. Zaman süresinin durumdan duruma değişiklik göstereceğinin açık olmasına karşın değişimlerin kalıcılığı değerlendirilirken değişimlerin nasıl meydana geldiği ya da geliyor olduğunu, değişimlerin doğasını, ülkenin genel politik durumunu, değişimin şu anki ve (bir hükümet değişikliği varsa) önceki hükümet üzerindeki etkilerini ve rejimin yönetmekte, değişimleri desteklemede ve istikrarın sağlanmasındaki yeterliliğini göz önünde bulundurmak gerekir.

28. Sözgelimi değişimler barışçı ve anayasal bir süreç içinde oluşmuşsa, rejimde temel insan haklarına saygılı gerçek bir değişim meydana gelmiş ve buna bağlı olarak özgür ve adil seçimler yapılıyorsa ve ülkede görece bir politik ve ekonomik istikrar varsa değişimin sürebilirliğine ilişkin bir değerlendirme, nispeten kısa bir zaman süresi içinde yapılabilir.

---

⁶ 1980 Karar No. 18 (XXXI)' de, UNHCR Yürütme Komitesi mültecilere menşe ülkelerine geri dönme kararlarını kolaylaştırmak için yurtlarındaki koşullarla ilgili gerekli bilgilerin sağlanmasının önemini tanımış ve dahası "mültecilerin bizzat kendilerinin ya da kendilerini oradaki koşullar hakkında bilgilendirmek için mülteci temsilcilerinin menşe ülkeye yaptıkları ziyaretlerin, böylesi ziyaretler otomatik olarak mülteci statüsünün sona erdirir şeklinde bir şart olmaksızın, bu görüş açısından ayrıca yardımcı olabileceğini" de tanımıştır.

Diğer yandan değişimler rejimin devrilmesini içeren bir biçimde şiddetli ise, değişimin kalıcılığını sınamak için uzun bir zaman süresine gereksinim vardır. Bu ikincisinin dile getirdiği koşullarda insan haklarının durumu özellikle dikkatli bir biçimde değerlendirilmelidir. Ulusal yeniden yapılanma sürecine geniş bir zaman ayrılmalı ve karşıt militan gruplarla yapılan barış görüşmeleri dikkatle izlenmelidir. Ulusal uzlaşma sağlanamadığı ve gerçek bir barış ortamı yaratılmadığı sürece meydana gelmiş politik değişimler tam olarak yerleşmiş olmayabilir. Ülkenin yeniden yapılanması ve mülkiyet hakları gibi barış sürecinin temellerini tamamlayamamak tam uzlaşmayı önlecek bir gerilim kaynağı olabilir. Ekonomik ve toplumsal durumdaki ciddi bir istikrarsızlık daha sonra politik karmaşa doğurabileceğinden ekonomik ve toplumsal istikrarda önemlidir.

29. Mültecinin menşe ülkesindeki, o yurdun yalnızca bir kısmını etkileyen değişimler ilke olarak mülteci statüsünün son ermesine yol açmaz. Mülteci statüsü sadece, eğer zulme uğrama korkusunun dayanağı mültecinin zulümden kaçmak için ülkenin belirli “güvenli bölgelerine” dönmesi gerektiği ön koşulu olmaksızın ortadan kalktığında son bulur.

b) Mülteci Statüsünün Sona Erdirilmesinden Muafiyet

30. “Mülteci statüsünün son bulma koşulları” hükmü, 1951 Sözleşmesinin 1. Maddesinin A(1) Bölümü kapsamı içinde yer alan yani “sözleşme öncesi” olarak adlandırılan mülteciler için evvelce yapılmış zulümden kaynaklanan haklı nedenlerle vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden yararlanmayı reddetmelerine ve böylece mülteci statülerinin korunmasına izin veren bir şartı içerir. Aslında bu şart, özel olarak, Nazi rejiminin vahşi zulüm biçimlerine maruz kalan ve travma nedeniyle menşe ülkelerine dönmelerinin haklı olarak beklenilmeyeceği insanları korumak amacıyla tasarlanmıştır.

31. Biçimsel olarak dile getirildiğinde, bu hüküm günümüz bağlamında sadece çok küçük bir mülteci topluluğuna uygulanır. Bununla birlikte, bu hükmün sözleşme öncesi mültecilerin dışındakilere insani amaçlarla uygulanmasını engelleyen hiçbir şey yoktur. Bunun yanı sıra BMMYK Yürütme Komitesi, 1992 tarihli 69 (XLIII) sayılı Kararında kimi sıkıntılara yol açmamak için Devletlerin, ülkelerinin himayesini reddetmek için evvelce yapılmış zulümden kaynaklanan haklı nedenlere sahip kişiler için önceki kazanılmış haklarını koruyan uygun bir statüyü ciddi olarak düşünmeleri gerekir şeklinde bir tavsiyede bulunmuştur.

MÜLTECI STATÜSÜNÜ SONA ERDIRME HÜKÜMLERİNİN UYGULANMASINA İLİŞKİN USULLER

32. 1951 Sözleşmesi mülteci statüsünün sona erdirilmesine ilişkin ne tür usullerin benimsenmesi gerektiğini belirtmez. Bununla birlikte, 69. Yürütme Komitesi Kararı sona erdirme hükümlerinin uygulanmasında, mültecilerin mülteci statülerinin adil bir biçimde gözden geçirileceğine hükmedebilecekleri “açık bir biçimde oluşturulmuş usulleri” kullanan “dikkatli bir yaklaşımı” vurgular. Hatalı bir sona erdirme beyanının yol açabileceği ciddi durumlar düşünülürse, bu tür usuller içinde belirli güvencelerin yer alması gerekir, ki bunlar hakkaniyetin ve doğal adaletin bildik kurallarına saygılı olmalıdır.

a) Aksi Kanıtlanabilir Varsayım

33. Tüm sona erdirme hükümleri birey esas alınarak uygulanır. Bununla birlikte “mültecilik statüsünün son bulma koşulları” hükmünün mültecilerin menşe ülkelerindeki baskın nesnel koşullarla ilgili olduğu göz önüne alınırsa, koşullara ilişkin köklü bir değişim olduğunda mülteci hareketlerini doğuran nedenlerin, ilke olarak, o ülkenin tüm mültecileri ile ilgili olarak ortadan kalkmış olduğunu varsaymak makuldür. İltica edilen ülkenin yetkili makamları ve BMMYK tarafından yapılan, mültecilerin menşe ülkesi olan belirli bir ülkede köklü ve kalıcı bir değişimin gerçekleşmiş olduğu hakkındaki bir açıklama, o ülkeden gelen mültecilerin bir grup olarak artık haklı nedenlerle zulüme uğrama korkusuna sahip olamayacakları varsayımının çıkarılmasına neden olmuştur. Böylesi bir varsayımın aksi kanıtlanabilir olmalıdır ve 1992 tarihli 69. Yürütme Komitesi Kararında tavsiye edildiği gibi ilgili kişiler, talep üzerine durumlarının kendi kişisel koşullarına uygun bir zeminde yeniden düşünülmesi yönünde bir uygulama olanağına sahip olmalıdır.

34. Bağımlılık temeline dayanarak statülerini kazanmış mültecilerin statüleri, bireysel olarak tek tek sona erdirmeye hükümleri kapsamı içinde yer alana kadar korunur. Bu da herhangi bir mülteci ailesinin bir üyesinin mülteci statüsünün düşmesinin ailenin diğer üyelerinden herhangi birinin mülteci statüsünü etkilemeyeceği anlamına gelir.

b) BMMYK'nin Rolü

35. BMMYK'nin tanıdığı mültecilerle ilgili Tüzüğe göre, menşe ülkedeki koşulların son bulma koşulları hükmünün uygulanmasını geçerli kılacak kadar yeterince değişmiş olup olmadığını değerlendirmek BMMYK'nin görevi ise de, Sözleşmeye göre mültecilik statüsünün sona erdirilmesi hükümlerinin uygulanması resmi olarak Devletlere dayanır. Bununla beraber, BMMYK, bu sonraki süreçte (devletlerin sorumluluğu) 1951 Sözleşmesinin 35. Maddesine göre denetleyici işlevlere sahip olarak bir role sahiptir. 69. Yürütme Komitesi Kararı "Yüksek Komiserin uygun bir biçimde katılması gerektiği" şartını koyar ve Devletlerin menşe ülkeye ilişkin "özellikle" BMMYK'den gelen bilgileri kullanması gerektiğini vurgular. Menşe ülkeye ilişkin bilgi kaynağı olması dışında, genel olarak mültecilerle ilgili evrensel yeterliliği göz önüne alındığında BMMYK, menşe ülkedeki değişimleri değerlendirmek konusunda Hükümetlere uygun bir biçimde yardımcı olabilir. 69. Yürütme Komitesi Kararı "Yüksek Komiser tarafından Ofis Tüzüğü'nün bazı mültecilerle ilgili olarak kendisine tanıdığı yetkinin son bulunduğu dair herhangi bir beyanının hem 1951 Sözleşmesinin hem de durdurma hükümlerinin uygulanması konusunda Devletlere yardımcı olabileceğini" belirtir. 1975'den beri BMMYK, menşe ülkelerde gerçekleşmiş köklü değişimlerden dolayı onbeş ulusal mülteci grubuyla ilgili sona erdirmeye kararı beyan etmiştir.

36. Mültecilik statüsünün sona erdirilmesi kararı ve sona erdirmenin zamanlaması, sona erdirmeye hükümleri uygulandığında doğabilecek zorluklar göz önüne alınarak verilmelidir. Sona erdirmeye hükümleri uygulandığında Devletler, meydana gelen sonuçlarla insani çerçevede ilgilenmelidir. Mülteci statüsünün sona ermesi, zorunlu olarak, evvelki mültecilerin iltica edilen ülkeye terketmesi gerektiği anlamına gelmemelidir. 69. Yürütme Komitesi Kararı, bu bağlamda, durdurma hükümleri uygulandığında iltica edilen ülkenin ilgili makamlarının, uzun bir süre kalmış olmasından dolayı o ülkeyle güçlü bir aile, toplumsal ve ekonomik bağlar oluşturan ve bu nedenle de oradan ayrılması beklenilmeyen kişiler için uygun düzenlemeleri düşünmesi gerektiğini tavsiye eder. Bu tür düzenlemeler evvelki mültecinin kurmuş olduğu düzeni sürdürmesine ve kazanılmış haklarını korumasına izin verecek biçimde uygun bir oturma statüsü vermeyi içermelidir.

c) Mültecilik Statüsüne Son verme ve Geri Dönüş

37. Gönüllü olarak geri dönmeye neden olan koşullar son bulma koşulları hükmünün uygulanmasını *ipso facto* (yalnız bunun için) geçerli kılmaz. Menşe ülkedeki durum bir mültecinin gönüllü olarak geri dönmek gibi kişisel bir karara varmasına neden olacak kadar yeterince düzelmiş olabilir, ancak söz konusu değişimlerin kapsamı bu hükmün uygulanmasını gerektirecek kadar köklü ve kalıcı değişime göre yetersiz olabilir.

38. Bağımsız bir oturma statüsünün ya da iltica edilen ülkedeki evvelki mültecinin sürekli kalışı için istisnai düzenlemelerin benimsenmesini gerektirecek özel hususların yokluğu halinde mültecilik statüsünü sona erdirmeye hükümlerinin uygulanması, sonuç olarak, ilgili kişinin geri dönmesine yol açabilir. 69. Yürütme Komitesi Kararında Yürütme Komitesi, sona erdirmeye hükümlerine neden olacak bir karara varırken Devletlerin, bütün durumlarda, söz konusu birey ve gruplar açısından doğacak sonuçlarla insani çerçevede ilgilenmeleri gerektiğini tavsiye eder. Menşe ülke ile iltica edilen ülkenin her ikisi de dönüşü kolaylaştırmalı ve bunun adil ve saygın bir tarzda gerçekleşmesini temin etmelidir. 69. Karar, ayrıca, dönüş yapanlar için, ilgili uluslararası temsilciliklerin de dahil olduğu uluslararası topluluklarca yerine getirilecek yurda dönüş ve oraya yeniden bütünleşme konusundaki bir yardımın mevcut olması gerektiğini tavsiye eder. Son bulma koşulları hükmüyle mültecilik statüsü sona eren bireyler, ilke olarak, geri dönüş konusunda BMMYK'den yardım görme hakkına sahiptir. Normal olarak böylesi bir geri dönüşten yararlanmak isteyen evvelki mültecilerden, ilgilerini belirli bir zaman dilimi

içinde ifade etmeleri beklenir, ayrıca geri dönüşün de belirli bir zaman dilimi içinde gerçekleşmesi gerekir.⁷ Bütün bu durumlarda, yardımın sağlanması, kişinin, Gönüllü Geri Dönüş Hakkında Elkitabı da dahil olmak üzere ilgili kılavuzlarda belirtilen ilgili icapları yerine getirmesine bağlı olacaktır.

39. Son olarak, BMMYK Bölge Ofisleri 69. Nolu Kararın standartlarının, Ofis'in BMMYK Tüzüğünde belirtilen ilgili mülteci statüsünün sona ermesine ilişkin hükümlerini bizzat uygulaması sonucu etkilenen BMMYK'nin tanıdığı mültecilere uygulandığını garanti etmelidir.

---

⁷ Örneğin, sona erdirilmenin beyan edilmesinden sonra evvelki Şilili mültecilerinin kaydı için konulan zaman sınırı altı haftaydı, geri dönüşleri için konulan sınır ise 16 haftaydı. Urugaylıların durumunda ise yardım talep etmek için zaman sınırı dört buçuk hafta ve geri dönüşleri için de bu sınır on haftaydı.